

לקפוץ למים

לעם היהודי יש סיפורי מדבר, נדודים וחורבן, אבל כמעט אין לו סיפורי ים. כיום, כשרוב הישראלים חיים בקרבת החוף, הים יכול להציע לנו אופק פתוח — ואודיסאה מסעירה

אוריאל אבולוף

צילום: איתורן

יכולים היו להתבשם מריח הגלים המלוחים בלי להרגיש שיצאו למסע בין־יבשתי. זהו חידוש עצום בהיסטוריה היהודית בארץ ישראל. לראשונה זה אלפי שנים, פני העם לא מופנים רק אל ההר והאל, אלא גם אל הים, ואולי אל העולם. זה מע־ניק פתח אפשרי ליצירתה של מיתולוגיה חדשה ועשייה אמיצה: אודיסאה ישראלית.

ועדיין, קרוב ל-150 שנה לאחר לידת הציונות, וכמעט 80 מהן במדינה ריבונית, טרם העזנו לצאת להפלגה הגדולה של חיינו, קל וחור־מר לגולל אותה. סיפורי ספינות המעפילים של ימי טרום־המדינה הם הקרובים ביותר לכך, ואף הם אינם מסורים לחוויות הים אלא לתופת של יבשה אחת (אירופה) ולהבטחה של אחרת: יש־ראל. הים הוא נעלם בסיפור המשותף. נדמה שעכשיו, כמו אז, התרבות היהודית נשמרת מ"הרם עוגן" ומתמסרת ל"לך לך"; לא הפלגה, הליכה; לא ים, אלא מדבר והר.

אולי מכיוון שהים לעולם אינו לגמרי שלנו, כשליטתנו, לבטח לא הבלעדית? לפעמים נדמה שאנו, היהודים בישראל, כמו נתקענו בשלב

נורא ומטיל מורא. כך הוא מגיע ברגע המכונן של לידת העם, עם היציאה מעבדות לחירות: הים שם לא נועד להפלגה אלא לצליחה, למעבר בחרבה, כי רק היבשה היא בטוחה. כך חשב כמוכן גם יונה, שניסה כל כך לברוח מבשורה נבואית אל טלטלת גלים אימתנית, אל כמעט־טביעה וכליעה — אל בטנו של דג גדול.

אולי זה לא מפני שלא רצינו את הים, אלא שלא נתנו לנו ליהנות ממנו? הרי הים הוא נוכח־נפקד לא רק במיתולוגיה של העם היהודי, אלא גם בגיאופוליטיקה שלו. ככלות הכול, למרות שבני ישראל היו קרובים לים התיכון, הם מעולם לא ידעו שליטה מתמשכת ובטוחה על רצועת החוף, והשכנים יורדי הים, בעיקר פלישתים ופיניקים, היו חזקים מדי.

והיום? מהפך! ישראל המודרנית נעשתה גם חברה חופית: תל אביב, חיפה, אשדוד, נתניה, הר־צליה, אשקלון, ראשון לציון, בת ים, חדרה, נהר־ריה, אילת. רוב הישראלים חיים לא רחוק מן הים; אלמלא הפקקים, ועם תחבורה ציבורית נורמלית (לא נעצור את נשמתנו), רבים מהישראלים

●●● אם להיות ישראלי זה לשכור חדר במלון בירושלים ואז לרדת לקבלה ולהתלונן שאין נוף לים, להיות ירושלמי זה ללכת לתל אביב ולהת־לונן שאין אוויר הרים. אני שייך לקטגוריה הש־נייה, מבטן ומלידה, אבל כבר 15 שנים שאני מלמד באוניברסיטת תל אביב, ולפעמים לעת לילות קסומים, גם בלית אוויר הרים, אני הולך להקשיב לרחש הלב והגלים.

לחיות כך בין שתי ערים מומין לי הרהורים, חידות לא פתורות וגם שאלות רטוריות — על אדם, עם ועולם. הנה אחת: מה מכסה כמעט שלושה רבי־עים משטח כדור הארץ שלנו, ומקומו נפקד כמעט לגמרי מהסיפור היהודי? התשובה היא כמוכן הים. לעם היהודי אין למעשה שום סיפור הפלגה גדולה ומסעירה, תרתי משמע. אין לנו אודיסאוס.

כמוכן, לפני לידת העם, הים נוכח כבריאת העולם, ב"בראשית" של הלידה מתוך התוהו ובוהו, ולאחר מכן בלידה מחדש של האנושות מתוך המבול הגדול.

כשכבר הפציע העם, היה הים להתגלמות התהום, הכאוס, כוח הטבע האלים של האל,

הטלטלה של הים היא פיזית, והכרתית. הוא לא צומת דרכים שבו המסלולים מסלילים גם אותך והבחירה לפיכך כבר סגורה; הוא פיתוי מסוכן לפי תח דבר הים מורה "זה לא בהכרח כך", לפעמים קורא "זה יכול להיות אחרת", ולעתים לוחש "הכל אפשרי". ועם ההשתאות ולפעמים החדווה לנוכח האפשרויות, גם התרדה לנוכח אי־הודאות, הסיכונים שעולים ביחס לסיכויים. הים הוא הזמנה לאומץ לב, ולפעמים גם לקלות דעת.

ערי חוף, ובעיקר ערי נמל, ניצבות בפתח הפיתוי הזה: הן השער אל עתיד פתוח – ומפ־חיד. כמעט כמו "שער החוק" שניצב לפני "האיש מהכפר" של קפקא, שאלת ערי החוף – שערי הים – אינה רק אם אפשר לעבור דרכן אליו, אלא מדוע אנחנו עומדים בהן וממתנים.

היחס של ערי חוף אל הים שלצדן מגלם אותן. יש ערים שנענות לים, נפתחות לרטט הגלים חומ־רית ורוחנית. כאלה הן אתונה הדמוקרטית, אלכסנדריה הקוסמופוליטית, אמסטרדם של ראשית הגאורות, ובימינו אולי איזמיר וסן פרנסיסקו. ערים אחרות מנצלות את חירות הים לעוצמת השליטים ולפעמים גם לרווחת העם אך לא לחופש האדם. כאלה הן ונציה, ג'נובה, לונדון האימפריאלית, סִינגפור. ערי ים אחרות עסוקות בהדחקה. יש נמל, אבל אין אופק. אלבר קאמי, שלעתים ראה בים התיכון מקור כמעט־מטאפיזי לגאולה ולמרד, תיאר כך את העיר אוראן ב"הדבר": "העיר עצמה, יש להודות, מכוערת... [היא] בנויה בצורה כזו שהיא מפנה את גבה למפרץ זה, ועל כן אי אפשר לראות ממנה את הים, ותמיד יש ללכת ולחפש אותה".

עצמנו "קל וחומר את זולתנו), אם לא נדע את עצמנו. וזהו אולי ידע אינטימי במובנו המקראי, סוג של יחסי אישות, ואישיות, נפשיים שמתוכם אנחנו עשויים להוליד את עצמנו מחדש.

אם נצא להפלגה המסעירה הזאת, נגלה, כמו אודיסאוס, שורה של אתגרים ואולי גם מפלצות, חלקן מחוצה לנו, וחלקן עמוק בתוכנו. ככלות הכול, השם "ישראל" עצמו משמעו המאבק באל, במלאכים וגם בשדים שלנו. אם ישראל תבקש אודיסאה משלה, היא צריכה להיות לא רק מסע בירור אל מי שהיינו, אלא חשבון נפש עם מי שהפכנו להיות וחזון אמיתי למי שאנחנו מסוגלים להיות, כי האודיסאה אינה רק מסע הביתה – היא מסע שבו הבית והשב אליו משתנים גם הם.

השינוי הוא גם דורי. היינו דור המדבר: עם של הליכה, הישרדות והמתנה. היינו גם דור המבול: שואה, חורבן, טראומה, ועתה גם מבול אלי־אקצא. בשנים האחרונות אנחנו נעשים יותר ויותר לדור הפלֶגה: חברה של שבטים, מחנות, שברים. אבל אולי עוד אפשר להפוך את הפילוג להפלגה: לא קריעה של העם למחנות, אלא יציאה משותפת אל אי־ודאות. למבקשים אותו, הים רומז: "קחו לכם אמצעי ניווט, מפה, כדי לדעת היכן אתם, מקרא כדי להבין מה אתם רואים, ומצפן כדי להכריע לאן ללכת; ומוטב שלא תצאו לבד".

מובן מאליו, הפלגה משותפת שכזו אינה רק מטאפורה רומנטית. היא גם קושיה פוליטית: מי מחזיק בהגה, מי קובע את הכיוון, איר ממשכים לשוט גם כשאיש אינו יכול להכתיב יבשה, ומי רשאי לומר שהקברניט איבד את הצפון. מעניין

בניגוד להליכה, הפלגה היא חוויה מטלטלת תרתי משמע. היא ויתור על אשליית הקרקע היציבה. הגלים דואגים לכך שאף פעם לא תרגיש לגמרי בטוח, כמו לחיות על פני רעידת אדמה מתמדת, שיכולה לפתע לגאות ולשמוט את הקרקע מתחת רגליך. להפליג זה לחיות בספק, באי־ביטחון. הים הוא הזמנה לאומץ

מעניין להשוות בין צמדי ערים מרכזיות – אחת שוכנת על חוף, השנייה בעומק היבשה – באותה מדינה. נדמה שבמרבית המקרים נוטה הראשונה להיות פתוחה יותר. חשבו על אתונה/פיראוס מול ספרטה, על אמסטרדם מול אוטר־כט/האג, אלכסנדריה מול קהיר, איזמיר מול קר־ניה, שנגחאי מול בייג'ין, בואנוס איירס מול קורדובה, ואיך אפשר שלא – תל אביב מול ירושלים. אבל גיאוגרפיה אינה גורל. ויש ערי יב־שה שבראו לעצמן ים של אפשרויות, או לפחות זרימה של אנשים, רעיונות וסחרות. חשבו על פריז, ברלין, קיוטו, בגדד העתיקה – אפילו ירושלים הנכספת אל הנורא והנשגב. השאלה אפוא אינה רק אם יש ים, אלא אם רואים אופק.

ומה באשר לישראל, שבה החסך המיתולוגי בים היה לחסך קיומי – האם היא חברה שחיה ליד הים, או חברה שמוכנה סוף־סוף לאודיסאה? אודיסאה אמיצה חייבת לכלול מסע גילוי אל העצמי – היכרות עמוקה, מטלטלת ומערטלת עם עצמנו. כי איננו יכולים, לעולם לא נוכל, "להיות אנו עצמנו", או כמאמר הדור הצעיר "לאהוב את

משחק הילדים ים/יבשה", עם תפנית קלה בע־לילה: מסרבים לקפוץ אל המים, וחוששים מפני כל אלה שזוממים להשליך אותנו לים. אפילו סרט ישראלי המספר את סיפורו של ילד פלסטיני שמנסה להגיע לחוף הים, בפעם הראשונה בחייו, מטיל חיל ורעדה על ממשלת ישראל.

אבל אפשר שהסיבה להימנעות מסיפור הפלגה עמוקה יותר, סמלית יותר. הים הוא הזמנה להתערטלות מפחידה – ולא רק מטעמי צניעות. הלך כפייתי שכמוני, אני צריך לדעת. הייתי שלוש שנים קצין מודיעין וזטר בחיל הים, וכמעט את כולן העברתי כמו יונה – בבטן לווייתן של בטון, בעומק הקריה. אבל באותם מקרים שבהם הצטרפתי לחובלים, יכולתי להיבין לפחות משמעות אחת של הפלגה: בניגוד להליכה, הפלגה היא חוויה מטלטלת תרתי משמע; היא ויתור על אשליית הקרקע היציבה. הגלים דואגים לכך שאף פעם לא תרגיש לגמרי בטוח, כמו לחיות על פני רעידת אדמה מתמדת, שיכולה לפתע לגאות ולשמוט את הקרקע מתחת רגליך. להפליג זה לחיות בספק, באי־ביטחון.

שאת המעבדות המודרניות הראשונות, ואולי המסקרנות שבהן, לדמוקרטיה אמיתית – היתה דווקא ספינת הפיראטים, שדחתה היררכיה אימפריאלית לטובת סדר פוליטי אחר, שבו המלחים כולם מקבלים החלטות ביחד. אולי בדיוק מכיוון שהספינה אינה יבשה בטוחה, היתה היא עצמה הזמנה לניסוי פוליטי מרתק.

ואילו כאן, הרחק מהאיים הקריביים, תחת שמי ים התיכון, בארץ ובת חלב דבש ודם, העם הוא מסה, משא ומסע: סיפור שאפשר לכתוב מחדש, אחריות כבדה לגורל משותף, ותנועה יחדיו אל עתיד לא ידוע. אם נשכיל אנו, הישראלים – יהודים וערבים, דתיים וחילונים, מזרחים ואשכנזים, ימין ושמאל – לצאת לאודיסאה שלנו, נזדקק לשפע אומץ־לב כשנתבונן לעבר האופל והאופק כאחד, ונגלה שהאחרון מפחיד אף יותר. האופל מזרה אימה, אך הוא לפחות יציב, נוכח, ולכן "בטוח" יותר מנגד, האופק מסחרר ומתסכל, כי הוא מתרחק ככל שמתקרבים אליו. לכן כל כך קשה, וכל כך חשוב, לא להפנות לו גב, להביט בו בתקווה – ולהרים עוגן. ■